

15. Тимохін М. Г. Взаємозв'язок розвитку середнього класу та партійної системи України / М. Г. Тимохін // Інвестиції: теорія та практика. – 2012. – № 24. – С. 138–140.

16. Усаченко Л. М. Становлення середнього класу як основа розбудови громадянського суспільства в Україні / Л. М. Усаченко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2008. – № 3. – С. 157–170.

17. Чернецька Т. М. Середній клас як предмет соціологічного дослідження та суб'єкт соціальної дії : автореф. дис. ... к.соц.н. : спец. 22.00.03 "Соціальна структура, соціальні інститути та соціальні відносини" / Т. М. Чернецька. – К., 2000. – 21 с.

УДК 316.77:005.57:35

Степанов В. Ю., д.держ.упр., проф., ХДАК

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Концепцію державної політики у сфері якості вищої освіти та механізмів її реалізації необхідно розглядати як систему доктрини, основних принципів, положень, програм, що визначають цілі, напрямки, підстави, умови і механізми реалізації політики у сфері якості вищої освіти.

Ключові слова: механізм, якість вищої освіти, управління, суспільство.

Постановка проблеми. Освіта – інтегрована система, що має стрімко зростаючу техніко-технологічну компоненту. Погляд на потреби масової освітньої практики виявляє головне протиріччя між життєво важливою потребою суспільства в інтенсифікації творчого мислення людей у процесах їх утворення і явною недостатністю теоретичного узагальнення і, особливо, технологічної адаптації результатів багатоаспектних досліджень феномена творчості для цих цілей. Підсумок реформаційних змін, що відбуваються в освіті у всіх суспільствах світу, полягає в тому, що вони стають найважливішим соціальним інститутом у розвитку суспільства і держави. Освіта в цілому стає відтворенням життя суспільства.

Головним моментом, на якому повинна формуватися державна політика в галузі вищої освіти, зводиться до наступного: освіта повинна бути механізмом відтворення суспільного інтелекту держави, якості її інтелектуальних ресурсів. Реформи в освіті повинні виходити з цілей становлення інтелектуальної, наукової, творчої складової, що базуються на активному розвитку освіти.

Рівень розвитку вищої освіти є головним компонентом розвитку людського потенціалу, використовуюваного для оцінки якості життя країн

світу. Освіта є одним із найважливіших механізмів управління соціальним кругообігом якості. Тому політика якості вищої освіти по відношенню до загальної освіти стає ядром всієї державної освітньої політики, провідним механізмом кадрової політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світі розгортається рух із впровадження "систем якості" в освітні системи. Впровадження системи якості, або системи управління якістю в освітніх установах, стає важливим механізмом проведення державної політики якості у сфері вищої освіти. Актуальні проблеми освіти досліджувалися в роботах А. Андрієва, Б. Гершунського, А. Єршова, В. Извозчикова, С. Каракозова, К. Коліна, М. Лапчик, С. Монахова, Є. Полат, А. Ракітова, В. Тихомирова, А. Тихонова, А. Уварова й ін. Теорію і методологію управління якістю в освітніх системах розглядали: М. Алексєєв, Ю. Волков, М. Гузаіров, В. Деркач, З. Жуковська, В. Казаков, М. Круглов, Л. Майборода, А. Макаров, В. Панасюк, І. Салова, Н. Селезньова, П. Старіков, А. Субетто, В. Чумак, Л. Чорненко, В. Щіпанов, Г. Шишков, А. Яригін й ін.

Ними було відмічено, що провідним принципом державної освітньої політики в галузі вищої освіти та її якості стає політика створення атмосфери стимулювання та заохочення впровадження систем управління якістю у ВНЗ. При цьому науково-методологічне забезпечення управління якістю в системах вищої освіти потребує доопрацювання.

Постановка завдання. Концептуально розглянути механізми впровадження "систем якості" в систему вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. На думку А. І. Субетто, політику якості у сфері вищої освіти можна розглядати на основі двох рухів: по-перше, "зверху вниз" – від державного рівня до рівня ВНЗ, по-друге, "знизу вгору" – від рівня вузів до державного рівня управління якістю вищої школи [2].

Розглянемо пропоновані рухи. Головними механізмами при русі "зверху вниз" виступають:

– механізм розвитку і коригування законодавчо-нормативної бази, у т.ч. національної концепції освіти, системи державних освітніх стандартів, що регламентують функції нормативного забезпечення освітніх процесів, освітніх програм та їх утримання в системі вищої школи;

– механізм моніторингу якості вищої освіти на державному, регіональному рівнях (координаційну роль в організації моніторингу якості освіти виконує МОН України); моніторинг якості вищої освіти, з одного боку, виконує самостійну функцію "зворотного зв'язку" в проведенні політики якості вищої освіти, а з іншого боку, є підготовчою фазою для впровадження систем управління якістю у ВНЗ;

– механізм розвитку і вдосконалення "інституту" державного ліцензування, атестації та акредитації ВНЗ;

– механізм державно-громадської експертизи якості підручників і навчальних посібників;

- механізм державної атестації випускників ВНЗ;
- механізм реалізації національної доктрини розвитку освіти.

Як перспективу розвитку можна запропонувати механізм соціальних і економічних стандартів забезпечення якості вищої освіти і механізм сертифікації систем управління якістю у ВНЗ, що дасть можливість спростити повторні процедури атестації та акредитації, трансформувати їх у процедури "аудиту систем управління якістю" у ВНЗ.

До механізмів при русі "знизу вгору" відносять:

- механізм внутрішньовузівського моніторингу якості освіти, в т.ч. якості навчання, якості виховання, якості кадрового, науково-дослідного потенціалів, якості освітніх технологій тощо;

- механізм організації та вдосконалення систем управління якістю у ВНЗ;

- механізм розробки "політики якості" з боку ректорів ВНЗ [2, 3, 4].

Рух "знизу вгору" має характер "ініціативного руху" і має формуватися на основі принципу автономії вузів [4]. При цьому, системи управління якістю у ВНЗ можуть вибудовуватися на підходах:

- на базі комбінованого варіанту-синтезу підходів по ISO 9000 і за концепцією "загального управління якістю";

- розробки та впровадження "систем управління якістю" на основі концепції та методології міжнародних стандартів версії ISO 9000 (довідка: ISO 9000 – серія міжнародних стандартів, що описують вимоги до системи менеджменту якості організацій та підприємств);

- розробки та впровадження "систем загального управління якістю" на основі концепції та методології загального управління якістю (Total Quality Management);

- принцип відображення якості процесів як результатів [2];

- принцип дуальності управління якістю освіти, що визначає єдність двох "контурів управління": контуру управління "якістю функціонування" і контуру управління "якістю розвитку" освітніх систем [3];

- принцип мотивації "першого керівника" ВНЗ у впровадженні системи управління якістю у ВНЗ;

- принцип корпоративності, або принцип кооперації, що вимагає в управлінні якістю згуртування колективу навколо головної, стратегічної мети управління, місії ВНЗ;

- принцип планування як провідний принцип управління якістю в організації; планування – найважливіша функція будь-якого управління; виведення "планування" на рівень "принципу управління якістю" пов'язане з тим, що планування набуває специфічного характеру, спрямованого на охоплення всіх аспектів "якості" як об'єкта управління;

- принцип "концентрації на виховання" як принцип управління якістю у ВНЗ. Управління якістю виховання покликане забезпечити реалізацію цілей у становленні та розвитку особистості студента відповідно до головних

світоглядних і ціннісних орієнтирів доктрини виховання – моделі якості людини, прийнятими у ВНЗ;

– принцип системності. Організація управління якістю у вигляді "системи" ВНЗ, тобто єдності цілей функцій, організації, технологій всіх видів "забезпечення", орієнтованого на виконання мети (цілей) управління якістю у ВНЗ;

– принцип життєвого циклу, або "циклу якості", який орієнтує управління якістю на моніторинг "подальшої долі" випускників ВНЗ, їх кар'єри з метою виявлення поліпшень в якості підготовки випускників.

Аналіз функцій управління якістю у ВНЗ починається з побудови "піраміди функцій", з їх конкретизацією через завдання управління якістю. Список завдань управління якістю за функціями можна визначити з урахуванням виділення головних об'єктів управління у ВНЗ.

Основним об'єктом управління виступає "якість освітнього процесу" як єдності "освітнього процесу у вузькому сенсі слова" як трансляції знань, навчального та виховного процесів [4]. Зміст освітнього процесу визначається освітньою програмою, навчальними планами, які складаються з урахуванням вимог галузевих стандартів вищої освіти. Особливе значення мають співвідношення між навчальними циклами і назвами навчальних дисциплін галузевих стандартів вищої освіти.

Освітній процес є основним процесом ВНЗ як педагогічної системи. Але крім педагогічної системи, у ВНЗ представлені: соціальна система, господарсько-економічна система, науково-дослідна система, процеси в яких, з одного боку, забезпечують "якість середовища" життя тих, що навчаються, а, з іншого боку, забезпечують головний процес ВНЗ – освітній.

Таким чином, функції управління якістю набувають конкретний зміст за рахунок заповнення матриці системи "функції управління якістю – об'єкти управління". На рівні держави "політика якості" спирається на моніторинг якості вищої освіти та параметричну (індикаторну) модель якості вищої освіти, на основі якої організується система моніторингу.

Якість вищої освіти характеризується системою узагальнених показників, що описують якість контингенту випускників ВНЗ за даними державної атестації його випускників, якість мережі ВНЗ, якість кадрового їх потенціалу, якість змісту вищої освіти за напрямками і спеціальностями вищої школи, якість її матеріально-технічної бази тощо. Тобто інструментарій вимірювання якості, статистичний облік якості, їх розвиток і вдосконалення стають головними напрямками державної політики у сфері вищої освіти.

Якість вищої освіти, як соціального інституту, розглядається як складна категорія, що включає в себе:

– відповідність до вимог державних освітніх стандартів, інших норм якості вищої освіти;

– відповідність його як механізму відтворення суспільного інтелекту держави, її кадрового потенціалу, вимогам, що висуваються до освіти, до пі-

дготовки кадрів, суспільного інтелекту з позицій логіки, пріоритетів соціально-економічного, екологічного розвитку держави, її науково-технічного та технологічного розвитку та перспектив реалізації імперативу виживання людства в ХХІ столітті;

– відповідність його до вимог відтворення якості людини, випереджального розвитку її професійних властивостей, до вимог "моделі" якості людини, породженої логікою розвитку держави як унікальної, обцинної цивілізації, її культури, мови, історії;

– відповідність якості продуктів вищої освіти (послуг, наукових результатів й ін.) до вимог всіх видів споживачів вищої освіти як суспільного блага – учнів, підприємств, галузей економіки, суспільства, держави.

Таким чином, управління якістю ВНЗ є нова парадигма управління ними. Саме з цих позицій слід розуміти процес впровадження систем управління якістю. Більше того, головним об'єктом управління стає "якість ВНЗ" як освітньої системи [4]. На рівні моніторингу "якість функціонування" ідентифікується як "стан системи" за всіма "видами якості". Оцінка якості прив'язується до підсумків діяльності ВНЗ за "рік", за "семестр", до результатів "сесії". "Якість розвитку" ідентифікується через діагностику тенденцій. У контексті "управління якістю розвитку ВНЗ" висувуються на передній план такі моменти як: управління інноваціями в ВНЗ, моніторинг змін в джерелах змісту вищої школи, моніторинг наукових шкіл у системі вищої школи, моніторинг розвитку матеріально-технічної бази вищої освіти, моніторинг розвитку дистанційної освіти тощо.

Концепцію державної політики у сфері якості вищої освіти та механізмів її реалізації необхідно розглядати як систему доктрини, основних принципів, положень, програм, що визначають цілі, напрями, підстави, умови і механізми реалізації політики у сфері якості вищої освіти.

Тоді під державною політикою у сфері якості вищої освіти необхідно розуміти систему дій держави (всіх гілок державної влади), спрямованих на управління розвитком якості вищої освіти, реалізацію поточних, тактичних і стратегічних цілей у цій галузі.

Висновки. Вища освіта служить підставою відтворення всієї системи безперервної освіти через підготовку кадрів для освіти. Як соціальний інститут, вища освіта забезпечує підготовку кадрів із вищою освітою (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) для всіх сфер народного господарства і культури. Якість є і підсумком, і метою політики якості вищої освіти. Даний принцип є одним із найважливіших принципів державної політики у сфері якості вищої освіти. Модель якості в сфері вищої освіти складається з основних складових, що впливають на всі компоненти якості людини: загальноосвітньої, фундаментально-професійної, спеціалізованої. Якість вищої освіти і в цілому якість безперервної освіти – головний фактор в управлінні соціальним кругообігом якості і через нього якістю життя, становленням культури суспільства.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Субетто А. И. Сочинения. Ноосферизм : В 13 томах. Том восьмой: Квалитативизм: філософія и теория качества, квалитология, качество жизни, качество человека и качество образования. Книга 1 / Под ред. Л. А. Зеленова – СПб.–Кострома : Изд-во КГУ им. Н. А. Некрасова, 2009. – 392 с.
3. Субетто А. И. Общественный интеллект и образование на рубеже XXI века / А. И. Субетто, Н. А. Селезнева // Идеи Н. Д. Кондратьева и динамика общества на рубеже третьего тысячелетия – М. : Междун. Фонд Н.Д. Кондратьева, 1995. – С. 365–376.
4. Субетто А. И. Концепция стандарта качества базового высшего образования (системная методология стандарта и проблема нормированного отражения в стандарте фундаментализации образования) / А. И. Субетто. – М. : Исследоват. центр проблем кач-ва под-ки спец-ов, ПАНИ, 1992. – 36 с.